

תוכן עניינים

עמוד	נושא
3	מבוא רקע תיאורטי:
4	הכנסה בסיסית אוניברסלית
14	עוני ופערים חברתיים בישראל
17	דיון
20	סיכום
21	ביבליוגרפיה

מבוא

בשנה אחרונה, רעיון ההכנסה הבסיסית לכל אזרח צובר פופולאריות מחודשת וחוזר לשיח הכלכלי העולמי. גולת הכותרת של שיח זה היא בדיקה של מדינות מערביות שונות את האפשרות ליישם את הרעיון במסגרת ניסוי מוגבל בזמן ובהיקף המשתתפים בו. כך, למשל, מקודם פיילוט ליישום רעיון זה בפינלנד, בהולנד (למשל: אתר וואלה!, 27.12.2015) וקנדה (BIEN, 01.09.2016), נערך משאל עם בנושא בשווייץ (דה מרקר, 05.06.2016), והרעיון זוכה לתהודה בבריטניה (The Week, 06.06.2016), וגם בישראל (הארץ, 25.02.2016). בעבודה זו, אציג את רעיון ההכנסה הבסיסית לכל אזרח, תוך עיגונו בתיאוריה, עמידה על יתרונותיו וחסרונותיו וקשירתו לסוגיית הפערים החברתיים, רמת העוני והשינויים החלים בשוק העבודה. זאת, במטרה לנסות ולהבין, באופן תיאורטי, כיצד ישפיע יישום רעיון מאין זה על שיעור העוני והפערים החברתיים בישראל. לצורך כך, אשתמש בניתוח תוכן איכותני של מאמרים ופרסומים רלוונטיים, העוסקים בנושא.

רקע תיאורטי

הכנסה בסיסית אוניברסלית

רעיון ההכנסה הבסיסית מציע פתרון אלטרנטיבי לבעיות העוני, וצמצום הפערים החברתיים. על פי רעיון זה, המדינה תשלם לכל אחד מאזרחיה שהגיע לגיל העבודה¹ גמלה כספית אוניברסלית חודשית קבועה, שאינה מותנית בהוכחת זכאות מבחינה סוציאלית או תעסוקתית (קרי, אין חובה לעבוד על מנת לקבל את הקצבה), בדומה לקצבאות שונות כמו הבטחת הכנסה ומס הכנסה שלילי, והיא אינה מושפעת מהשתייכות או אי השתייכות לתא משפחתי או ממצב נפשי או אמונה דתית. מטרת קצבה זו היא להגדיל את הכנסתו של הפרט, ובכך לנסות ולצמצם את העוני ולהבטיח רמת חיים מינימלית לכלל האזרחים. כמו כן, קצבה זו מבטיחה שרצת ההכנסה של כל אחד מאזרחי המדינה שמשלמת את הקצבה תהיה גבוהה מאפס (גל, 2007; אנסון, 2016; Parijs, 2000; Parijs, 2004).

ישנן מספר צורות למימוש רעיון ההכנסה הבסיסית. אחת מהן היא החלפת כל הקצבאות הנהוגות כחלק ממדיניות הרווחה של המדינה בקצבת הכנסה בסיסית, בדומה לניסוי אותו יעשו בפינלנד החל משנת 2017 (כלכליסט, 08.12.2015). במקרה זה, הקצבה צריכה לאפשר לאדם המקבל אותה קיום ברמה סבירה גם אם אין לו הכנסות מעבודה אחרת. דרך נוספת לשימוש בקצבת ההכנסה הבסיסית היא כקצבה בגובה נמוך יחסית, המשלימה גמלאות אחרות שמשולמות לאזרחים או הכנסה מעבודה במשרה חלקית. בנוסף, יש לציין כי הדעות בדבר יישום ההכנסה הבסיסית חלוקות בכל הנוגע לקהל היעד (האם הקצבה תשולם באופן תמידי או עד הפרישה לפנסיה) ולגבי אופן התשלום (קצבה קבועה, תקופתית או חד פעמית). מחלוקות נוספות קיימות בקשר לשאלה האם להכליל את התוכנית כחלק ממערכת המס של המדינה כמס הכנסה שלילי או להפעילה באופן נפרד ממנה, ובקשר לשאלה האם להתנות את מתן הקצבה במעורבות בשוק העבודה, בצורה עבודה במשרה בהיקף שעות מינימלי או בהתנדבות בקהילה (גל, 2007).

יישום הרעיון אינו מסתכם בשאלה מה היא הדרך הנכונה ביותר ליישום, אלא מי יהיה קהל היעד. האם כלל האוכלוסייה תזכה להכנסה בסיסית או שמע היא תוגבל בגיל, למשל החל מגיל 18 ועד גיל הפנסיה²? אייל (2010) מציע אפשרות נוספת, הרלוונטית בעיקר להתמודדות עם סוגיית העלויות הכבדות של התוכנית, היא להגבילה מבחינת רמת הכנסה, כך שמי שעושרו עולה מעל סף כלכלי מסוים שנקבע, לא יהנה מהכנסה זו (גל, 2007; Eyal, 2010; Malul, Gal and Greenstein, 2009).

רעיון ההכנסה הבסיסית אינו רעיון חדש. הוא הועלה לראשונה על ידי הכלכלן האמריקאי תומאס פיין בשנת 1796, וזכה לעדנה מסוימת גם בשנות השישים והשבעים של המאה העשרים בעיקר בארצות הברית וקנדה. אם כן, נשאלת השאלה מדוע זוכה רעיון זה לדיון מחודש, הכולל ניסיונות יישום במדינות שונות באירופה, ומדוע דווקא עכשיו. אטינגר וסיטבון (2016) טוענים כי פריחתו

¹ במדינת ישראל, גיל העבודה הוא 18.

² ברוב המדינות בעולם, אנשים שסיימו את גיל העבודה מקבלת תשלום פנסיה, בעוד עבור ילדים מתחת לגיל מסויים משולמת קצבת ילדים.